

Aiga Dzalbe

Desmit orbītu krustpunktā

2005. gada rudenī pieci latviešu mākslinieki – Izolde Cēsniere, Ēriks Božis, Aigars Bikše, Kristaps Gulbis un Gints Gabrāns – devās uz Franciju, senām Bretaņas pilsētām Rennu un Lorjānu, kur dzīvoja un strādāja kopā ar pieciem franču māksliniekiem: Nelliju Maseru, Samuelu Bošu, Borisu Jakobeku, Stefānu Tesonu un Žilu Lelēnu. 2007. gada vasarā savukārt minētie franču mākslinieki ieradās Latvijā, lai kopā ar jau zināmajiem latviešu amata brāļiem radoši nodotos Liepājas Karostas skarbās vides valdzinājumam.

Situācija

Radošās darbnīcas «E(š)an(ž)E» (angļu valodas vārda *exchange* + franču *échange* transkripcijas hibrīds ar nozīmi *maiņa, apmaiņa*) pirmais posms notika Latvijas kultūras sezonas – festivāla «Pārsteidzošā Latvija/Étonnante Lettonie»¹ – ietvaros. Tā veiksmīgā norise deva impulsu turpinājumam. Atbildes pasākumu «Francijas pavasaris/ Printemps Français»² tā satelītprojekts «E(š)an(ž)E» noslēdza Karostā, vietējā vizuālās kultūras telpā atstājot dažus visnotaļ savdabīgus franču radošā gara nospiedumus. Renna un Lorjāna ir jaukas, cienīgas, savas gadsimtiem senās eiropeiskās tradīcijas kopjošas Bretaņas pilsētas. Liepājas Karostas militārās pilsētības stāsts spoži aizsākās 19./20. gs. mijā, cariskās Krievijas laikā, un ilgu laiku tā bija pilnīgi autonoma, nepiederošiem slēgta vieta ar savu infrastruktūru (elektrisko spēkstaciju un ūdensapgādi, baznīcu un skolām, pasta nodaļu un cietumu). Šobrīd Karosta fascinē kā skarbi skaista totalitārisma drupu pasaule, kuras estētiskais uzdevums saskaņā ar, piemēram, vācu filosofa Volfganga Velša teoriju būtu gādāt par nepieciešamajām pārtraukuma, svešāduma, miera zonām mūsu dekoratīvā notrulinātajai uztverei: «Publiskās telpas hiperestetizācijas apstākļos nepieciešamas estētiska pārrāvuma vietas(..)»³

Spēles noteikumi

«Radošo darbnīcu specifika izpaužas apstākļi, ka mākslinieks uz laiku nomaina savu ierasto vidi pret citu, nepazīstamu, kas tos provocē un rosina jaunu ideju un formu meklējumiem. «E(š)an(ž)E» liek akcentu uz vidi visplašākajā nozīmē – kultūras, sociālo, ekonomisko, intelektuālo u. c., un māksliniekiem ir iespēja tajās visās darboties, vērojot un daļēji piedaloties citam cita radošajā procesā. Rezultāts var būt pārsteidzošs un negaidīts gan pašiem māksliniekiem, gan mākslas mīļotājiem.

Vienlaikus tā ir iespēja arī pilsētai uz laiku kļūt atvērtai aktīvam radošam procesam, kura rezultāts – mākslinieku radītie darbi – neapšaubāmi dod daudz pozitīvu impulsu tās sabiedrībai un kultūras videi, » klāsta Inga Brūvere, projekta kuratore no Latvijas puses. Jaunu ideju meklējumiem un darbu radīšanai māksliniekiem tika atvēlēts aptuveni mēnesis laika.

Darbi

Abu sadarbības posmu noslēguma izstādes radīja izsmeļošu iespaidu par radošo procesu, provocējot izdarīt varbūt impulsīvu secinājumu, ka 21. gs. sākuma Eiropas mākslinieki ir savrupas parādības bez mazākās nepieciešamības apvienoties: kopā strādājušo franču un latviešu mākslinieku radošajās platformās ir grūti saskatīt vienojošus motīvus, draudzīgus ideju strāvojumus u. tml. Tomēr prasība analizēt situāciju ļauj pat priecāties par šādu uzstādījumu. Jo pasākuma kopiespāids līdzinās «veselam ķekaram seju» jeb mazam «dvēseļu puteniņam» attiecīgi Marsela Prusta un Aleksandra Grīna terminoloģijā.

Viens no iespaidīgākajiem abu radošo darbnīcu augļiem neapšaubāmi ir **Nellijas Maseras** Karostā tapušais video «Kliedzienu rašanās», kas skatītāju sinhroni uzrunā no diviem nelielā telpā izvietotiem ekrāniem. Tajā māksliniece ar vietējo ļaužu atsaucīgu palīdzību talantīgi realizē savu svaigi radušos priekšstatu par apkārtējo vidi: «(..)visaptveroša daba atvērtā betonā / tukši bloki / zelta katedrāle / celtnu drupas / tuksnesīgas telpas / simboliskas vietas / sasprindzinājums, prieks / kliedziens(..)

mūsos, ārpus sevis / atbalss, šoks / skanīga plūsma / kļiedziens izraujas, pārgriež telpu / pārvēršanās par zvēru / «neatšķiršanas, nenolemšanas zona», Žils Delēzs / cilvēcība, dzīvnieciskums sadaļās, sajaucas, pārveidojas / bērniības vēlme / iestudēt, miksēt kļiedzienus, sajaukt dabas / paradoksāli, ideāli kļiedzieni.» Projekta pirmajā posmā Bretonā Nellija Masera, braucot jūrā kopā ar vietējiem zvejniekiem, filmēja dzīvniekus, kuru uzvedība bija kā kļiedziens aizsargājoties, – šķietami mēmās zivis un jūras zirnekļus. Mākslinieces uzrunātie cilvēki turpretim kļiedzot izpauž primitīvu, patiesu prieku.

Par Karostas kā radošas vides potencēm izteiksmīgi liecina arī **Samuela Boša**, kas sevi pozicionē kā ielas fotogrāfs, klaidonis ar kredītkarti (viņa iecere uzcelt sev pagaidu mitekli Rennas pilsētvidē, vēstot par ikviena cilvēka trauslajām attiecībām ar sabiedrību, 2005. gadā īstenojās uz galerijas «*Bon Accueil*» jumta), un skaņas instalāciju mākslinieka **Borisa Jakobeka** kopdarbs – četru poētisku, tomēr skaidru un precīzu video miniatūru kompozīcija, kurā pārklājas divi vienu parādību skatpunkti. Filmiņas, kas skatītāju itin auglīgi vedina iztēloties iespējamus scenārijus, ir strukturētas ap video un foto kameru, kā arī eksperimentālu skaņas uztvērēju veikto Karostas telpas izpēti («Es dodos pastaigā (ekipējies ar saviem mikrofoniem)(..) Es ierakstu dažādas skaņu ainavas(..) un ļaujos, lai mani ved nejaušas situācijas, tikšanās. Ārpasaule ir kā eksperimentāla skaņu laboratorija(..)» – tā Boriss Jakobeks). Ik dienas citāda rakstura foto kadru virknējums neviendabīgā ritmā it kā nevilšus veido kinematogrāfisku stāstu.

Lieliskus, oriģinālus darbus, kas balstīti smalkā vides izjūtā, radījusi **Izolde Cēsniņa**. Bretonas galvaspilsētā Rennā, skaistajā Tabora parkā viņa izstādīja instalāciju «*Aspazija. Gadadiena (1905–2005)*», kas prezentēja emocionālu paralēlu atradumus Latvijas un Francijas kultūrvēsturē (franču revolucionārajām tradīcijām radnieciskos Aspazijas 1905. gada notikumiem veltītos «asiņainos» tekstus). Klasiskā franču dārza harmonijai cieņpilni kontrastēja ar sarkanu drānu klātais un neskaitāmu vīna glāžu noslogotais galds. Karostā Izolde Cēsniņa slepus fiksēja iedomāta (nepierādīta) spoka eksistenci vietā, kas «(..)ir līdzīga himerai(..) Arī sabiedrība, dzīvojot gluži kā geto, tomēr ir neviengabalaina – palikušie no padomju laikiem, jaunie, kas dzīvo lētos dzīvokļos, bet brauc ar ekskluzīvām mašīnām, bomži, recidīvisi, krievi, latvieši un pa vidu ļoti daudz bērnu(..) dažādas armijas Karostas cietoksnī mainījušās 7–8 reizes, tas ir, it kā himerai būtu 7 galvas, cita pēc citas nocirstas, bet kaut kas tomēr palicis(..) Karosta ir mītiska vieta. Varbūt tas parādās dienas vidus sapņos un nakts ēnās tumšos gaitēnos pamestā cietokšņa būvēs.»

Stefāna Tesona daiļrade šķiet balstīta absurda valdzinājumā. Rennas ekspozīcijā viņš piedalījās ar darbu «*Little Boss*», ko veidoja galerijas sienas zīmējumi un tēls ar globusu galvā – daļa no mākslinieka personiski implicētā *story* videofilmas formātā. Latvijā viņa performances tipa darba personāžs bija drūms, patētisks, paša murgu novārdzināts, pa Karostu kļīstošs pravietis ar spilvenu galvas vietā un dzīvu gaili, ko dzīvnieku aizstāvji drīz vien saudzīgi izslēdza no mākslas dzīves.

Aigara Bikšes Rennā eksponētā instalācija «Kolektīvais saprāts» milīga, baltā mākslīgā kažokā tērpta vilka tēlā vēl pirms izstādes pie vairākām Bretonas baznīcām aicināja iedzīvotājus uz dialogu par «amerikāņu imperiālismu». Liepājā mākslinieka iecere uz blokmājas mūra izstādīt plakātu ar tekstu «Audziet lieli, Karostas bērni! Mēs gaidām jūs Francijā!» līdzās franču mākslinieku un projekta kuratoru kā Karostas bērnu atpazīstamu foto modeļu parakstiem īstenojās tikai daļēji: rezultātā plakātu parakstījis vienīgi pats Aigars Bikše, kurš, starp citu, ar citiem «E(š)an(ž)E» otrā posma dalībniekiem, pateicoties jaunāko telekomunikāciju iespējām, sadarbojās no tālās Japānas.

Par atbrūņojoši draudzīgu, humānu un visādi pozitīvu atzīstams veids, kā Karostā sevi apliecināja savulaik Rennā eksponētā paradoksāli reprezentablā, Eiropas Savienības tautastērpa franču varianta autors **Kristaps Gulbis**. Mākslinieks instalēja demokrātiskās spēles «TOP-TOP» galdus Pulkveža Brieža ielā līdzās tirgum tikai un vienīgi bērniem par prieku. Diemžēl tie ātri izgaisa.

Ērika Boža uzstādītās piecas novērošanas kameras (patiesībā butaforijas) kādā Lorjānas skvērā 2005. gadā rūpīgi fiksēja, ka tur nekas nenotiek, tādējādi nevilšus apšaubot sabiedriskās drošības publisko garantu jēgu. Būdam liepājnieks, mākslinieks «E(š)an(ž)E» otrajā posmā pievērsās par Liepājas muzeja vērtību dēvētā Skulptūru dārza potencēm, aktualizējot jautājumu: «Vai šai vietai ir iespējams atrast jaunu kontekstu un dimensiju?» Projekts «Putekļu skulptūras» reālās skulptūras samēroja ar aiz tām atrasto mikroorganismu fotogrāfijām vairāku tūkstošu reižu palielinājumā. Vizuāli iespaidīgi, un domai ir kur aizķerties...

Uz zinātnes un mākslas robežas smalki balansē arī **Ginta Gabrāna** realitāti dublējošie mākslas darbi – tiklab Lorjānā īstenotā gaismas un dūmu instalācija «Ejot caur sienām», kā Liepājas zāliena pārvērtība «Burvju pļavā» ar tam pielīmēto fliteru (kas gan iedarbojas tikai saulainā laikā) palīdzību.

Žila Lelēna Lorjānas ostas teritorijā un galerijā «K.Māksla?» eksponētie objekti, kas pārbauda klasisko mākslas veidu (glezniecības/tēlniecības) izturību, ir atraktīvi. Tomēr saistošākais viņa radošo darbnīcu veikums šķiet maiznīcas logu rūšu aizklāšana ar spoguļiem, kuros katrā var ieraudzīt Karostas sirdi – katedrāli. Ejot ap to, mēs it kā iegūstam arvien jaunas ainavas. Žila Lelēna, tāpat kā gandrīz visu «E(š)an(ž)E» dalībnieku, darbi apliecina Žana Lika Godāra viedo atziņu: «Vairs nav vienkāršu attēlu(..) Visa pasaule vienā attēlā – tas ir pārāk daudz. Nepieciešami vairāki attēli(..)»⁴

¹ Latvijas kultūras sezonu Francijā ierosināja rīkot toreizējā Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga, toreizējam Francijas Republikas prezidentam Žakam Širakam viesojoties Rīgā (27.07.2001.). Kultūras festivāla rīkošanas ideja tika abpusēji apstiprināta 2002. gadā. Festivāls «Pārsteidzošā Latvija» aptvēra četras nozīmīgas Francijas pilsētas (Parīze, Strasbūra, Bordo, Liona) un to reģionus (Ildefransa, Elzasa un Lotringa, Akvitānija, Ronas ieleja un Alpi). Kopumā tā pasākumi notika 34 dažādās Francijas pilsētās no 2005. gada 2. novembra (oficiālā atklāšana) līdz 5. decembrim (oficiālais noslēgums). Vairāki festivāla projekti tika uzsākti jau oktobrī.

² Valsts vizītes laikā Francijā 2005. gada novembrī Latvijas festivāla Francijā «Pārsteidzošā Latvija» ietvaros Latvijas Valsts prezidente un Francijas Republikas prezidents kā atbildes pasākumu turpmākai Latvijas un Francijas sadarbības veicināšanai pieteica Francijas festivālu Latvijā «Francijas pavasaris», kurš notika astronomiskā pavasara laikā no 2007. gada 21. marta līdz 21. jūnijam. Festivālu iezīmēja plaša kultūras un ekonomiskā programma, kuras norises ģeogrāfija aptvēra Rīgu un citas Latvijas pilsētas (Cēsis, Daugavpils, Jelgava, Jūrmala, Kuldīga, Liepāja, Skrunda, Talsi, Valmiera, Valka, Ventpils u. c.).

³ Velšs V. Estētikas robežceļi. – Rīga: Laikmetīgās mākslas centrs, 2005. – 184. lpp.

⁴ Godard J.-L. Son + Image / Ed. Raymond Bellour. – New York: Museum of Modern Art, 1992. – P. 171.